

A HATÁRON TÚLI MAGYAR ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG
KUTATÁSA ÉS MEGÓVÁSA – MAROSSZÉK

MEGÚJULÓ ÖRÖKSÉG XVII.

UTAZÓKONFERENCIA

TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY

ÖSSZEFOGLALÓ BESZÁMOLÓ

KÉSZÍTETTE: FEHÉR KRISZTINA

DOKTORANDUSZ

BUDAPESTI M ŐSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM

ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI ÉS M Ő EMLÉKI TANSZÉK

BUDAPEST, 2016. JÚNIUS 20.

A Teleki László Alapítvány szervezésében 2016. május 19-22. között került megrendezésre a *Megújuló örökség – A határon túli magyar épített örökség kutatása és megóvása* című utazókonferencia tizenhetedik alkalma. A program idén Marosszék templomait és kastélyait érintette. Ebben az évben első alkalommal egyetemi hallgatók számára is lehetőség nyílt az utazókonferencián történő részvételre, amelynek keretében a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének ajánlásával vehettem részt a programon, amit ezúton is megköszönök.

A négy napos program Marosszék történeti emlékeinek meglátogatását tartalmazta lehetőséget biztosítva a helyszínen történő elmélyült megfigyelésekre, a helyreállításokat készítő, a kutatásokat vezető, illetve a megóvást szívükön viselő műemléki szakértők – Diószegi László, Emődi Tamás, Kiss Lóránd, Lángi József és Mihály Ferenc – előadásainak meghallgatására.

ERDŐCSINÁD REFORMÁTUS TEMPLOMA

A református templomot a 18. század legvégén építették, berendezése és épületszerkezetei eredetiek. Az épület állapota megromlott, különösen fa fedélszerkezete és berendezései kerültek veszélybe az elrehaladott könnyező házigomba fertőzés miatt, ami a stukkóval díszített boltozatok beomlásával is fenyegetett. A károsodás mértéke általános esetben a fedélszék és a boltozat bontásával járt volna, Erdőcsinád temploma esetében azonban helyi mesterek szakértelme, munkája és elszántsága révén a helyreállítás során megőrizték az eredeti szerkezeteket. A fedélszék elemeinek fertőzött részét eltávolították, majd a mestergerendára történő felfüggesztéssel erősítették meg, a fa boltozatot pedig dróthálósövessel mentették meg.

DISZNAJÓ REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templom középkori eredetéről a keleti belső falon feltárt nagyméretű falképtöredék tanúskodik, amely italo-bizantin jegyeivel az 1300-as évek első harmadára datálható. A templomot a 18. században átépítették, amely során tengelyét 90 fokkal elfordították, jelenlegi apszisa északra tájolt. A keleti falon lévő, befalazott csúcsíves boltív és a fölötte lévő falképegyüttes tehát az eredeti középkori templom (első említése: 1319) diadalíve és gazdag kifestése volt.

MAROSVÉCS REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templomot a 18. században építették, hajójának nyújtott csehboltozatait díszít stukkói és fa berendezéseinek ornamentikája pedig a református ikonográfia iskolapéldáinak tekinthetők. A fa berendezéseket – az intarziás ajtót is beleértve – Barátosi Balogh Mihály készítette. A protestáns díszítménykultúra nem csak Marosvécsen, hanem például Visken is megfigyelhető. Az igen plasztikus stukkók és faragott reliefek metszetkönyvek alapján készültek, amelyek nagy valószínűséggel a peregrinációk során kerültek hazánkba. A marosvécsi reliefek egy 1750 körüli Kolozsváron lefordított metszetkönyv alapján készültek. A templom további érdekessége, hogy gótikus szerkezetei – ajtókeretei és mérműves ablakai – a 18. században készültek. E jelenséghez hasonlóan újkori gótikus stílusú szerkezetek láthatók például Pusztakamaráson is.

TANCS REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templom kazettás fa mennyezetét 1400-1410 körül Parajdi Ilyés János készítette. Az eredetileg görög-katolikus mester művein keleti hatások is megfigyelhetők. A tancsi mennyezet a korai kazettás térlefedések igen gazdag ikonográfiai programmal rendelkező példája.

NAGYERCSE REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templom a 15. század elején épült. Keleti oldalán lévő támpillérei valószínűleg középkori eredetűek. A bejárat kapuhoz csatolt előépítmény oromfalában másodlagosan beépített mérműtöredék látható. A templom berendezésének minden eleme gazdagon és rendkívül magas színvonalon díszített famunka. Stukkói és kazettás mennyezete szintén felbecsülhetetlen értéket képviselnek. Programunk talán leginkább megrendítő élménye Nagyercse csodálatos temploma volt, amelynek gyülekezete mára teljesen elpusztult. A szomszédos falvak magyar közösségei időről időre ellátogatnak együtt imádkozni ide, seiknek immár emlékéért az építmény templomába, hogy a remélt jövőbeli helyreállítást a közösség lelkiismerete tegye teljessé.

GERNYESZEGI TELEKI-KASTÉLY

A kastélyt Teleki Kálmán szívélyes körbevezetésével és bemutatásával tekinthettük meg. A Mayerhoffer András által tervezett épület az úgynevezett Gödöllő-típus egyik legszebb példája. A kastélyt körülvevő várárok eredeti állapotban maradt fenn. Mai formájának kialakulása a Teleki család három generációjának építési tevékenységéhez köthető. Az első periódus II. Teleki László, a második építési fázis IV. Teleki József, a harmadik pedig VI. Teleki József nevéhez fűződik. A kastély legszebb terme a középrizalit piano nobiléjén található díszterem.

Mennyezetének aprólékos festése, csillárjainak üvegszerkezetei, cserépkályháinak, ajtólapjainak finom díszítése rendkívül magas művészi színvonalat képvisel.

MIKHÁZA FERENCES TEMPLOMA

Az első templomot a 17. század elején építették boszniai ferences szerzetesek. A 17. század második felében megépült a nyugati rész, a mellékhajók és a kolostorépület is, a két tömeg metszéspontjában pedig a sokszöges alaprajzú torony. A berendezés az eredeti 17. századi állapotában maradt fenn. A korszakra jellemző barokk stílussal gótikus jegyek keverednek, ilyen például a mellékhajó élkeresztboltozatos térlefedése. A szerkezetek középkori jellegűek, a térarányai azonban mindenképpen barokk elveket követ. A nyugati homlokzatot és az oldalhomlokzati nyílások kereteit sgrafitto díszíti.

NYÁRÁDSZENTMÁRTON UNITÁRIUS TEMPLOMA

A templom helyén már az ókorban is állt épület. A mai templom hajója és szentélye a 13. század 70-es éveiben épült. A berendezés és a kazettás mennyezet 1687-ből származik, utóbbin körülbelül 8 alakos tábla látható, a többit növényi és stilizált motívumok díszítik. A nyugati karzaton ma is látható az egykori éneklészek, ahonnan az előénekes a zsoltárokat énekelte. Az orgonák 18. századi megjelenése a templomokban felváltotta az éneklészeket, amelyeket Erdélyben sajátos módon megtartottak és legtöbbször zsoltármutatóvá alakítottak. Ilyen fennmaradt éneklészek körülbelül 30-40 példája ismeretes.

BEREKERESZTÚR REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templom a középkori festett templomok egyik legszebb példája. A déli hajófalban 13. századi résablakot tártak fel. A mai 14-15. századi szentély helyén egykor egyenes záródású négyzetes szentély volt. A diadalívet lebontották. A nyugati torony 1523-ban épült, fa tartószerkezete önhordó, erőjátéka a falaktól független. E szerkezeti megoldás előképe talán a marosvásárhelyi vártemplom tornya lehetett. A hajó és a szentély belső falán nem csak képi, hanem írásos – rovásírásos és antiqua – festés is látható. A keleti falra évszámokkal ellátott fali krónikát festettek, a szentély ülőfülkéjében pedig Seneca-idézet olvasható. A nyugati falon köpönyeges Máriát ábrázoló falképtöredék látható oldalán térdepelő donátorral. Az északi hajófalon a falképek két periódusa különböztethető meg. A késő-gótikus secco utolsó ítéletet ábrázol. Az egyik töredéken lovas alak fedezhető fel, ami nagy valószínűséggel arra utal, hogy a falkép Szent László legendájának jelenetét ábrázolta.

NYÁRÁDSZENTLÁSZLÓ UNITÁRIUS TEMPLOMA

A mai templom körül egy korábbi, 12. századi bazilika alapfalait tárták fel. A mai szentély a 13. század végén, 14. század elején épült. A hajófalak szintén középkoriak. A szentély falfestményeit nagy mértékben és jó állapotban sikerült feltárni. A legtöbb falkép a 15. század legvégéig való, az egyszerűbb kifestések azonban korábbiak. Ehhez a korábbi periódushoz tartozik a keleti hajófal falképe is. A diadalív belső oldalán az okos és balgaszék történetét ábrázolták. A középkori oltár helye fölött a szentélyboltozaton Maiestas Domini ábrázolás látható, amelyet illuzionisztikus mérműfestés keretez az ég, a mennybolt szimbólumaként. Nyárádszentlászlón az éneklészek mobil, lábakra állított változata maradt fenn. Ének idején az éneklészeket a templom piacára vitték, ma is itt áll.

SZENTDEMETER RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOMA

A templom térlefedés szerkezetei rendkívül figyelemre méltóak. A hajót és a szentélyt bordás hálóboltozat fedi. A templom felmenő szerkezetei újkori eredetűek, a boltozásban mégis középkori hagyományokat követtek. A marosvécsi templomban hasonló elvek szerint találunk gótikus stílusú nyíláskezelést. A szentdemeteri boltozatok középkori jellege ráadásul csupán illúzióban valósul meg, szerkezetileg nem. A boltozatot ugyanis nem a hagyományos bordaváz tartja, hanem – ahogyan a padlástérben látszik – ezek valójában felül-hevederes dongák, amelyekbe a bordaelemeket építették. Erre utal az is, hogy a bordacsomópontokban a metszések sok helyen elcsúsztak, ami nem lenne lehetséges, ha nyomott erőjátékú bordavázzal lenne szó.

ERDŐSZENTGYÖRGY REFORMÁTUS TEMPLOMA

A középkori eredetű templom 1935-36-os helyreállítása festett kazettás mennyezetével és jellegzetes ablakaival Debreczeni László alkotása. A déli falon nagy valószínűséggel középkori falképek vannak, ezeket azonban a következő felújításig nem bolygatják, hiszen a Debreczeni-féle helyreállítás egységes kompozíciót alkot és szerencsére jó állapotban van.

ÉNLAKA UNITÁRIUS TEMPLOMA

A templom hajója a 14. századból származik, szentélye korábban egyeneszáródású volt. Kazettás mennyezetén növényi motívumok és feliratok is láthatók, amelyben egyaránt szerepelnek rovásírásos, kurzív és minuszkülás részletek is. A templom legmegindítóbb részlete a déli kapu keleti oldalán található: a faragott szárkövet a megfelelő profillal faragott fa elemmel pótolták.

MAROSSZENTANNA REFORMÁTUS TEMPLOMA

A templom hajója és szentélye a román korban épült, tornya a 20. századból származik. Az 1990-es években történt helyreállítás során számos 14. századi nagy felületű falképet tártak fel. A szentély illúzionisztikus perspektívában imitált párkányfestése alatt az apostolok galériája látható. A diadalív keleti oldalán és béléletében medallionsorban szenteket ábrázoltak. A nyugati falon az utolsó ítélet részlete fedezhető fel.

KÉPEK

1. kép: Erdőcsinád templomának belseje a helyreállított fa berendezésekkel és stukkódíszes boltozatokkal

2. kép: Disznajó templomának keleti fala, az egykori középkori templom diadalíve és falképe

3-4. kép: Marosvécs templomának gótikus stílusú déli kapukerete és fa berendezéseinek aprólékos faragott dísze

5. kép: Tancs templomának déli külső homlokzata a mérműves szentélyablakokkal és szép ereszképzésével

6. kép: csapatunk Nagyercese templomában

7. kép: a geryeszegi Teleki-kastély díszterme

8. kép: Mihháza ferences templomának homlokzati sgrafitto díszítése

9. kép: Nyárádszentmárton templomának festett kazettás mennyezete

10. kép: Seneca-idézet és felirat a berekeresztúri templom szentélyének középkori ül fülkéjében

11. kép: Szentdemeter templomának újkori bordás hálóboltozata

12-13. kép: Nyárádszentlászló templomának festési távlati képe és a középkori szentély festett egykori ülőfülkéjének profilozott kőeleme

14. kép: Erdőszentgyörgy templomának Debreczeni László által készített festett kazettás mennyezete

15. kép: Énlaka templomában a déli kapu szarköveit pótló faragott fa keret

16. kép: Utolsó ítélet ábrázolása Marosszentanna templomában